

ראיון מיוחד עם לדיסלב גרוסמן

חתן „אוסקר“ הצ'כוסלובקי משלים את „הכלה“ בארץ

מאת ישראל נוימן

מלה „זייד“ (יהודי) הפכה, בפי תלמידי בית-ספר תיכון מסויים בפראג — ולא רק בפייהם הם — זה מכבר למלת גנאי, שהם משליכים, איש בפני חברו, בלי לחת את הדעת על משמעותה ה„ללא כל הפליה“. כאשר ביקרה קבוצת תלמידים בתערוכת השואה, לפני חדשים אחדים, סרץ אחד הצעירים, נער לא יהודי, בבכי מר, למראה צלומי הכבשנים ותאי הגאז. אחר-כך פנה אל חברו (היהודי) ואמר לו, כשבעינו נוצצות דמעות הצער הכנות על קרבנות השואה: „הגרמנים הללו! איזו אכזריות איומה! גרמנים אלה הם באמת זיידים!!!“

סיפור מחריד זה שמעתי מפי לאצו (לדיסלב) גרוסמן, סופר יליד סלובקיה, בן 47, אשר זכה את צ'כוסלובקיה בפרס „אוסקר“ הראשון שלה, באמצעות הסרט „החנות ברחוב הראשי“, בהשתתפות איריה קמינסקה, הרוסריט פרי עטו של גרוסמן, המבוסס על גובלה, וזא רק אחת מיצירותיו של הסופר, אשר נשאר קשור ב-

מוז. לא הכרתי בסביבתי אדם, אשר לא זכה לאפשרות מלאה להחקמות אינטלקטואליות. בתחום שבו הוא מחונן כשרון כלשהו. גמון, אין בצ'כוסלובקיה אפשרות להצלחה מסחרית; אך בזאת לא רציתי, גם שם יש מלחמת קיום, אך לא כבחברה המשוועת של צריות הבויה מלח על המרגות. ואהבנא, לדוגמת, את הכרטיס.

לאצו גרוסמן ומשפחתו

שבתם מלעיסים את הציבור ב־ ארצות המשוועות! האינך חייב לשאל את עצמך לאן תרבות זו מוליכה?״

האכזבה האיומה של 21 באוגוסט

תאם הכרטיס הרוסיים עולים מבחינת ערכם התרבותי, על-ה־ פסגות ההוליוודית?״
„גמון, רוב הכרטיס הסובייטיים אינם טובים; והנסיון להזין בהם את הציבור הצ'כוסלובקי נכשלה. לבסוף אפילו סרטים רוסיים פצרו יינים לא זכו עוד לקהל. אך כוונתי אני לתרבות צ'כוסלובקית בפראג והערים אחרות צעו עש־ רות תיאטראות קטנים, אשר מ־ בחינת הרמה האמנותית, אינם נופלים מהתרבות שבבימות העו־ נם, ותצטיית הכרטיס הצ'כוסלובקי בקית עלתה מבחינת היוקרה, ב־ עיני טובי המבקרים, למקום ה־ ראשון בעולם. אפילו בימי גובוס־ ני לא ניתן היה להתניק לחלטין את הטולדת הרומקראטית העמ־ קה של צ'כוסלובקיה והכורשת התרבותית העמוקה החלה לתת, לאחר יגואר, את מלוא פירותיה. אני גאה לציין שאנחנו, הסופרים היהודים, תרמנו לא מעט לפריחה זו, ואלגנא תחשוב שמקרה הוא, שתצטיית הכרטיס הצ'כוסלובקית קצרה השנה אוסקר חדש. ניהולה בידי מומחים, אנשי מקצוע ולא פוליטיקאים, אשר אינם מהססים להעמיד תקציבים של מיליוני קרר־ גות לרשות במאים צעירים כגון נאמאץ סאנצל והיסילובקה. אמון זה הוא אתגר, שהצעירים חייבים לעמוד בו ומכאן הצלחותיהם. זו־ ייתכן כדבר הזה בארץ קאמיטא־ ליסטית?״

„נעבור לנושא אקטואלי יותר: מה היתה תגובת האיש שן ה־ רחובי על כניסת הגייסות הר־־ פיים לפראג?״

עיני גרוסמן מתקדרות: „היתה זו טראגדיה למבוגרים ואכזבה איומה לצעירים, העובדה שהצבא הסובייטי שיהול אותנו ב־1945 היתה טובעה עמוק בהכרתם ר־ מראה הסאקיסטים הסובייטיים, המחזיקים את האצבע על הוודק, זיעזע עד היסוד את עולם כוש־ גיהם ופצל כהלם. כל מה שאני מספר לך הוא, כמובן, פרי רושם סובייקטיבי, אשר נוצר בשיות עם יודיים. בימים הראשונים השתררו בפראג אכזבה ויאוש — לא שן הסוציאליזם, אלא מחמת הנסיון להחניק את הסוציאליזם בעל ה־ פנים האנטישיות. אתר־כך באה התערבות כללית של אמון מחודש ומכופל במנהיגים ודובצ'ק כרא־ שם: איש זה היה לסמל הליכוד הלאומי החדש. יגואר אמנם ראוי להערצה, כדמות נבחר עילאי מ־ טראגדיה קלאסית. מאז כניסת ה־ מוחות הורים הצטרפו 30,000 איש אל שורות המפלגה הקומוניסטית, כהפגנת תמיכה ברעיון הרומניזם הסוציאליסטי.״

גרוסמן ממשיך: „הכיבוש הביא עמו כמה תוצאות מפתיעות, על אף הנסיגות להבתיים את קריג־

אלמי ניסים אל היהדות ולא היר־ פה מגושים יהודיים, בכל עש־ רים שנות יצירתו הספרותית ב־ צ'כוסלובקיה הקומוניסטית. אנה, קובץ הנבילות, הנושא את השם „החנות ברחוב הראשי“, תופיע בצ'כית בפראג, בסלובקית בבוא־־ טיסלבה, ברוסית במוסקוה, בגר־ מנית בברלין המזרחית ונחתם חר־ זה להדפסתו בפולנית, מוארשה; כן הוא מודפס עתה, יחד עם קובץ שני, בתרגום אנגלי על־ ידי הוצאת „דאבלדיי“ בניו-יורק, אך המו־לים הישראלים לא מצאו, משום־מה, עניין בסיפורים אלה מימי השואה.

יציאה ליגאלית ללא בעיות

לאצו גרוסמן ורעייתו, ד״ר ארית גרוסמן, בירודגית, נכנסו אתמול לאונטן בחיפה; בנם בן ה־15 מתחיל בלימודים בגימנסיה. אף־כי אין לו עדיין ידיעה כלשהי בעברית והוא עדיין נתון לזעזוע של מארענות פראג.

שאלתי את גרוסמן באיזה גס־ בות עזב את צ'כוסלובקיה ואם קיבל החלטת סופית על עתידו. השיב הסופר בעל הפנים המלאים והמבט הנלגי והטימפאטי: „יש לי דרכון צ'כוסלובקי בעל תוקף ואני נתין צ'כוסלובקיה. ב־3 ב־ ספטמבר עזבתי את צ'כוסלובקיה, בעזרה הליגאלית ביותר ברכבת לוריונה, הגשתי בקשה לדרכון ר־ היתר נסיעה לישראל ביום ר־ בשבת וביום א־ סגורים המשד־ דים וביום ב־, כלומר ללא פל־ השתיה וקושי, נענית.״

„מה ביום יחסך אל צ'כוסלובקיה?״

„זו שאלה עדינה, אך לא את־ חמק ממנה. מעולם לא הסתרתי שם מפני איש את מוצאי היהודי; עשייתי את דרכי בחיים כסופר צ'כוסלובקי יהודי, המקדיש את יצירתו לתיאור הטראגדיה היהודית האיומה ובתור שכזה זכיתי להערכה מלאה. אילו הייתי מבולר יכול הייתי אולי כיום להשליך אל מאחורי את עברי הצ'כוסלובקי — אס־כי הדבר הוא, בראש ר־ ראשונה, עניין של אופי. אני מר־ גיש את עצמי גם היום קשור באילמי נימים אל מולדתי — האין צ'כוסלובקיה גם כיום מולדתי? רבים כאן מתקשים להבין שיהודי יכול להרגיש כך, אני, מצדי, עם כל הזאת יוגדני בלב ובנפש. אי־ גני מוכן להסתגר בשוביניזם צר־ אופק — בכל שוביניזם שהוא?״

האם יכולת להרגיש חששי כ־ יהודי בנותה צ'כוסלובקיה שלפני יגואר 1968 ושלאחר 21 באוגוסט? „הרגשתי, כמובן, באנטישמיות בימי משפט סלאנסקי — עצם גישת השאלות לנאשמים הפגינה גישה אנטישמית, אך לדידי, אנטי־ שמיות היא רק אחת מצורות השוביניזם, שאתה עוזל להיתקל בו בכל מקום. ייגואר סלובקי גמרתי שתי פאקולטות באוניברסי־ טה, אף־כי לא היתה לי אפשרות לשלם פרטים כשבר־לימוד; אשתי גמרה גם היא לימודים אוניברסי־ טאיים, לאחר שובת סתגות הר־

אנטישמיות אין — אבל ...
מספר לאדיסלב גרוסמן: „שאלתי קצין יהודי בצבא הסובייטי אם יש אנטישמיות במרה״ם. הוא השיב לי, בלי היסוס: אנטישמיות אין. אך אנטישמים, יש ויש ויש״

גולדשטיקר, שיק ואחרים נעלמו כל סימני האנטישמיות. האנשים נעשו אדיבים וידידותיים זה אל זה. כשדרכת בימים כתיקונם על רגלי של אדם בשעת נסיעה ב־ השמלית, היית זוכה בקללה נמר־ לצת, עתה התגובה היא חיך סלחני ומנמס...״

גרוסמן מוסיף במבוכה: „ראה נא, לא הייתי רוצה להאריך ול־ השמיע כאן הכרזות למת, אין ברצוני להידמות לאותו קריין — יהודי, אגב — של הטלוויזיה הצ'כית, אשר שידר מתחנה מחתר־ תית קריאה נרגשת אל העם לעמוד איתן ובמלוכד — ולמחרת ישב באלטני בי.ג.ס. בלונדון ושידר פוטם. הכל אמרו בפראג ובצדק: ליוזה גיבורו בכיסא החזיק את הדרכון ובפני היו דברים נמרצים על חובת העמידה האיתנה? מאות האלפים יצאו מצ'כוסלובקיה, אך העם נשאר וממשיך במאבק. אגב, גם אינטלקטואלים בולטים נשארו — כגון לודביק ואצוליק, הסיפר שקומם אשתקד את אגוזת הכר־ פרים למאבקת המכריע במשטר גובוסני, את רשות הדיבור יש לתת לאלת שושאריו ומוסיפים לפ־ על שם, בצ'כוסלובקיה. לסען הג־ שמת רעיונותיהם?״

הטראגדיה היהודית והכלל-אנושית

גרוסמן הוא, בראש וראשונה, סופר וזא איש פוליטי. תן לי מכות נתיבה ושתי חבילות ביד ויזכר לעולמי אתי בחדר למשך שבועות, זעא אומר, גם עתה אינני יכול להדול מכתובה — לפי שעה אני מצלה על הצייר רשמים בלבד, מפגישתי עם העו־ הישראלי ועם המסורת היהודית כאן.״

בפראג עמדו — לאולי עדיין צר־ מדים — להופיע שני ספרים של גרוסמן: „תברכהנים יבואו לאחר הצנת“ (רוסו) וכן אוסף סיפורים בשם: „הלום ביום היריד“. אחד משני הספרים, המודפסים עתה בניו-יורק, אבל „דאבלדאי“, הוא „הכלה“, הנושא הוא, בדומה לזה של „החנות ברחוב הראשי“, הו־ יחדות סלובקיה באביב 1942, ערב הגירוש הגדול למחנות ההשמדה הנאציים. תסריט, המבוסס על „הכלה“, יהיה מוכן בעתיד המ־ רחוק — ויהיה זה, ללא ספק, מכל הבחינות, המשך ראוי ל־ אותו סרט שזכתה ב־„אוסקר“ ר־ נכתר על־ידי „ניו יורק טיימס“, כאתד מעשרת הכרטיס הטובים ביותר של השנה.

אין גרוסמן אנהם להאריך כר־ בוד על הצלחת סרטו „החנות“, הוא מסביר: „מבין אתה, אף בשעת הקולקטיולים, קבלות־הפנים החלוקת הפרסים לא הרגשתי בגו־ אף לרגע לא הייתי סנוגל לש־ כוח, מה הנושא של הסרט — הטראגדיה היהודית האיומה של גירושם והשמדתם אין תוכל לש־ מזה על הצלחה, אם יצירתך נכ־ תבה בדמם של מיליונים?״

והסופר מוסיף: „השחקן הצ'כי הדגול ואריק אמר לי, ימים מעטים לפני הכיבוש, בשעת הסרטת סרט לטלוויזיה על גורלו של יהודי סלובקי זקן, אשר נשאר בודד לצת זיקנה ומחפש לעצמו בת־זוג על סף הקבר; למה אינך מראה את כל המראני שבמצבו של אדם זה? השיבותי לו, כי אני משתדל לתאר גם טראגדיה בלתי־אנושית זו בעזרה אנטישית. אילו גיטיתי למצות את המראני במלואו, לא היו הדברים מתקבלים על־ידי ה־ צופה: הם היו פאתטיים מדי, אכז־ נו, היהודים, ידענו תמיד לבטא את אסונותינו בכדיחות, בדמעות המהולות בצחוק. הטראגיקומדיה היא הצורה הספרותית, החולמת איתו, אני רוצה גם את החיים עצמם כטראגיקומדיה — אין הם טראגדיה צרופה, ודאי שאין הם בבחינת קומדיה...״

ושאלה אחרונה: „אתה אתר הסופרים הצ'כוסלובקיים, הרואים את יעודם במיצועי נושאים יהודיים, איך אתה מסביר את העוב־ דה, שאפרים צ'כיים וסלובקיים לא ייגוארם מרבים כל כך לעסוק בנושא היהודי?״
„שאלה זאת הצגתי לעצמי לא אחת, ויש רק תשובה מצערת אחת על שאלה זו — בנתבי היסורים היהודי מרוכות הטראגדיה הכלל־אנושית, אין המדובר בטראגדיה ספציפית, אלא למראית עין בלי צר.״